

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 132 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Xakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	

HUDUDLAR SOLIQ SALOHIYATINI OSHIRISHDA SOLIQ RISKLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Sharipov Narzullo G'ulomovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrasining katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston sharoitida hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy yo'nalishlarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada makro va mikro darajada soliq risklarini boshqarishning dolzarb masalalari o'rganilgan. Tadqiqot ishida olib borilgan soliq risklarini boshqarishning zamonaviy usullari, ilmiy-nazariy qarashlari va vositalarini makro darajada tahlil qilishda keyingi tahlillar uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan xulosalar chiqariladi. Soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalarini tadqiq qilish metodologiyasi ma'lumotlar manbalari, tadqiqot usullari, tadqiqot dizayni va paradigmasi, uni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni, shuningdek, kutilayotgan muammolar va natijalarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: soliq, soliq ma'muriyati, soliq risklari, soliq salohiyati, hududlar soliq salohiyati, soliqqa tortish, soliq tushumlari, mahalliy boshqaruv, byudjet, mahalliy byudjet, soliq monitoringi, soliq tizimi, soliq qonunchiligi, soliq risklarini boshqarish.

Abstract: This article is devoted to the study of modern directions of tax risk management in the conditions of Uzbekistan in increasing the tax potential of regions. The article examines the current issues of tax risk management at the macro and micro level. In the macro-level analysis of modern methods, scientific-theoretical views and tools of tax risk management carried out in the research work, conclusions are made that can be the basis for further analysis. The methodology for researching modern trends in tax risk management includes data sources, research methods, research design and paradigm, necessary conditions for its implementation, as well as analysis of expected problems and results.

Key words: Tax, tax administration, tax risks, tax potential, tax potential of regions, taxation, tax revenues, local administration, budget, local budget, tax monitoring, tax system, tax legislation, tax risk management.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению современных направлений управления налоговыми рисками при повышении налогового потенциала регионов в условиях Узбекистана. В статье рассмотрены актуальные вопросы управления налоговыми рисками на макро-и микроуровне. При анализе на макроуровне современных методов, научно-теоретических взглядов и средств управления налоговыми рисками, проводимых в исследовательской работе, делаются выводы, которые могут послужить основой для дальнейшего анализа. Методология исследования современных тенденций управления налоговыми рисками включает в себя анализ источников данных, методов исследования, дизайн и парадигмы исследования, предпосылок для его реализации, а также ожидаемых проблем и результатов.

Ключевые слова: Налог, налоговое администрирование, налоговые риски, налоговый потенциал, региональный налоговый потенциал, налогообложение, налоговые поступления, местное самоуправление, бюджет, местный бюджет, налоговый мониторинг, налоговая система, налоговое законодательство, управление налоговыми рисками.

KIRISH

Jahon amaliyotida ishlab chiqarish yoki iste'mol rivojlanishiga ustuvorlik berish muammosini eng optimal tarzda hal qilishning asosiy yo'li davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda bevosita va bilvosita soliqlar guruhidan oqilona foydalanish hisoblanadi. Agar taraqqiyotning ma'lum bir bosqichida ishlab chiqarishni rivojlantirishga ustuvorlik beriladigan bo'lsa, u holda soliqlarning asosiy fiskal funksiyasini bajarish bilvosita soliqlar zimmasiga yuklanadi. Bu o'rinda ishlab chiqarishni rivojlantirishning asosiy dastagi sifatida bevosita soliqlar

maydonga chiqadi. Biroq jahonda davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda bevosita soliqlarni hisoblash va undirish mexanizmidagi muammolar va uzaro farqlarning mavjudligi, ularning byudjet daromadlari barqarorligiga ta'siri masalasi hozirgacha o'zining ijobiy yechimini topmaganligini keltirib o'tish o'rinlidir.

Soliqqa tortish va qarorlar qabul qilish sohasidagi boshqaruv bugungi kunda ziddiyatli, noaniqlik, shuningdek, beqarorlashtiruvchi omillarning ta'siri va ular keltirib chiqaradigan xavf-xatarlar sharoitida amalga oshiriladi. Soliq faoliyatining ajralmas elementi har qanday boshqaruv faoliyati kabi xavf-xatar bo'lib, u to'liq va zaruriy aniqlik bilan oldindan ko'rish qiyin bo'lgan ko'plab omillar va kontragentlar harakatining ta'siriga bog'liq. Shu bois soliq tizimini isloh qilish yo'liga o'tgan davlat uchun boshqaruv modelini, unda yuzaga keladigan soliq risklarini va ularning ta'sirini kamaytirishning oqilona yo'llarini aniq tanlash birinchi o'rinda turishi kerak. Zamonaviy soliqqa tortish ko'p qirrali hodisa bo'lib, keng ko'lamli tadqiqotlarni talab qiladi, bunda soliq risklarini boshqarish masalalari alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy dunyoda soliq ma'muriyati va soliq risklarini boshqarish sohasidagi faoliyat davlat iqtisodiyoti faoliyatining muhim jihati hisoblanadi. Texnologiyalardagi yutuqlar, bozorlarning globallasuvi va soliq qonunchiligining doimiy o'zgarishi korxonalar va hukumatlar uchun soliq risklarini samarali boshqarishni talab qiluvchi murakkab muammolarni keltirib chiqaradi. Zamonaviy dunyoda kompaniyalar turli xil soliq muammolariga duch kelmoqdalar, bu ularning moliyaviy holati va raqobatbardoshligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Hozirgi vaqtda alohida e'tibor talab qiladigan muhim jihatlardan biri bu O'zbekistonda soliq risklarini boshqarishdir. Mamlakat sarmoyaviy jozibador hudud sifatida faol rivojlanmoqda va shu nuqtayi nazardan investitsiyalarni jalb etish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun soliq tizimining barqarorligini ta'minlash va soliq risklarini samarali boshqarish muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda soliq risklarini samarali boshqarish davlat, biznes va jamoatchilikning kompleks yondashuvini va birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiluvchi dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, qonunchilikni takomillashtirish va innovatsion texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan strategik e'tibor soliq risklarini kamaytirish va mamlakatda qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishga sezilarli yordam beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida xo'jalik moliyaviy faoliyatini amalga oshirishda har ikki tomon uchun ham eng muhim omillardan biri soliq risklarini boshqarish bo'lib, u xo'jalik yurituvchi subyekt va davlatning iqtisodiy va moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda alohida o'rin tutadi. Xo'jalik yurituvchi subyekt, hudud va davlat sharoitida soliq risklarini boshqarish jarayoni maqsadli harakat va to'g'ri qaror qabul qilishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Soliq risklarini boshqarishni qo'llashdan asosiy maqsad, bir tomondan, davlatda maqsadli soliq ma'muriyatchiligini amalga oshirish bo'lsa, ikkinchi tomondan, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilashga yordam beradigan tegishli talablarni (manfaatlarni) bajarish asosida tadbirkorlik subyektlarining soliq risklarini kamaytirishdan iborat.

Xatarlarni boshqarish jarayoni qaror qabul qilish jarayonining turli bosqichlarini aniqlashga yordam beradi va keyingi bosqichga o'tishdan oldin jarayonning har bir bosqichida aniqroq va asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi¹. B.Toshmurodovaning fikricha, soliq risklarini boshqarish jarayonida korxonaning soliq risklari soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarishi va soliq to'lovchilarga moliyaviy zarar yetkazishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tavakkalchilikdir. Soliq xavfi soliq organlari tomonidan soliq to'lovchilarning soliq qonunchiligiga rioya qilmaslik ehtimoli sifatida baholanadi. Boshqacha aytganda, soliq to'lovchilar soliqlarni byudjetga o'z vaqtida va to'liq to'lamasliklari xavfini baholashga yordam beradi². Goncharenko L. I ning so'zlariga ko'ra³, bu iqtisodiy risklar konsepsiyasining umumiy xususiyatlarini aniqlashga kompleks yondashuv bo'lib, soliq risklarini to'liq xilma-xillik sifatida kiritish imkonini beradi, chunki ular ham moddiy, ham nomoddiy salbiy oqibatlariga olib keladi. Bizning fikrimizcha, soliq risklari moliyaviy risklarning ajralmas qismi hisoblanadi. G.A. Tsykunov va M.I. Migunovning ta'kidlashicha, "soliq risklari moliyaviy risklarning bir turi sifatida ko'rib chiqilishi maqsadga muvofiqdir, chunki ular pul qiymatiga ega va xarajatlarni oshiradi". D.Tixonov va L.Lipnik "Soliq risklari soliq to'lovchining soliqlarni to'lash va optimallashtirish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan moliyaviy va boshqa yo'qotishlarga duchor bo'lishi, pul ko'rinishida ifodalangan imkoniyati" ekanligiga e'tibor qaratadilar⁴.

1 Risk management guide for tax administrations european commission directorate-general taxation and customs union Indirect Taxation and Tax administration Administrative cooperation and fight against fiscal fraud https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016

2 Ташмуродова Б. Налоговые риски и особенности управления ими Научный журнал "Международные финансы и бухгалтерский учет". №1, февраль 2022 г.

3 Гончаренко Л.И. Налоговые риски: теоретический взгляд на содержание понятия и факторы возникновения // Налоги и налогообложение. 2009. № 1.

4 Тихонов Д., Липник Л. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков. М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.

D.A. Artemenko, L.A. Aguzarova, F.S. Aguzarova, E.V. Porollo fikricha, soliq risklarini ikki guruhga bo'lish mumkin: ichki va tashqi. Tashqi risklarga mamlakat yoki mintaqadagi iqtisodiy inqiroz, moliyaviy inqiroz va soliq islohotlari natijasida kelib chiqadigan xavflar kiradi. Ichki soliq risklari kompaniya ichidagi faoliyat bilan bog'liq ma'lum risklarni o'z ichiga oladi⁵. Masalan, xo'jalik yurituvchi subyekt rahbariyati tomonidan soliq hisobini to'g'ri tashkil etishning ahamiyatini yetarlicha baholamaslik og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. Bitimlarni tuzishda tashkilot rahbarlari tomonidan tegishli tekshiruvning yo'qligi soliqlarni to'lash bilan bog'liq yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

A.S. Vlasovaning ta'kidlashicha, tavakkalchilikni qonun ustuvorligiga kiritish, uning oldindan aytib bo'lmazligi yoki ko'p xilma-xilligi tufayli oldindan aniq bashorat qilib bo'lmaydigan munosabatlar natijasi ustidan nazoratni o'rnatishga qaratilgan va shunga mos ravishda subyektlar uchun yanada aniqroq xatti-harakatlar qoidasini kiritish orqali tartibga solish mumkin⁶. Bunda qonun manfaatlarni amalga oshirish uchun shart-sharoit yaratish va subyektlarning xatti-harakatlarini rag'batlantirish yo'li bilan tavakkalchilikning salbiy oqibatlarini bartaraf etishga, ularning chetga chiqish ehtimolini yuzaga keltiruvchi omillarni minimallashtirishga qaratilgan. Boshqacha qilib aytganda, risklarni huquqiy tartibga solish har qanday inson faoliyati bilan bog'liq noaniqlikni kamaytirishga va xavflarni minimallashtirishga yordam beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Maqolani shakllantirish jarayonida kuzatish va tanlab olish, ilmiy-nazariy, empirik kuzatuv usullardan foydalanilgan. Tadqiqot natijalarining ishonchligi tadqiqotda qo'llanilgan xorijiy va milliy statistik rasmiy manbalardan foydalanilgani bilan izohlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq risklarini boshqarish mazmunini aniqlash soliq organlarining ularni minimallashtirish bo'yicha samarali faoliyatining asosiy shartlaridan biridir. Ba'zi G'arbiy Yevropa iqtisodchilarining fikriga ko'ra, risklarni boshqarish – bu boshqaruv jarayoniga mumkin bo'lgan halokatli holatlarni kiritish orqali tegishli faoliyatning ishonchililigiga erishiladigan harakatdir. Biroq bunday ta'rif faqat risklarni boshqarishning funksional rolini ta'kidlaydi, bu bilan risklarni boshqarishning mohiyati cheklanmagan. Tegishli funksiyalarning bajarilishini ta'minlaydigan uning jarayonini o'rnatish ancha muhimroqdir.

Soliq risklarini boshqarish tizimi – ma'lum darajada xavf hodisalarining yuzaga kelishini bashorat qilish va ularni kamaytirish choralari qo'llash imkonini beradigan usullar, uslublar va chora-tadbirlar majmuidir.

Soliq risklarini boshqarish strategiyasi esa qaror qabul qilish uchun ma'lum qoidalar va cheklavlardan foydalangan holda belgilangan maqsadga erishish uchun mablag'lardan foydalanish usulidir.

Soliq risklarini boshqarish taktikasi – bu aniq sharoitlarda belgilangan maqsadga erishishning o'ziga xos usullaridir. Boshqaruv taktikasining vazifasi ma'lum iqtisodiy vaziyatda optimal yechim va eng mos boshqaruv usullarini tanlashdan iborat⁷.

Soliq risklarini boshqarish vositalari byudjet oldidagi majburiyatlarni bajarish jarayonida soliq risklariga ta'sir etish vositalaridir. Soliq riskini boshqarish vositalari har xil va xilma-xildir, ularning har biri yordamida siz soliq riskiga ta'sir qilishingiz mumkin, ammo u yoki bu vositadan foydalanishning ta'siri boshqacha. Aniqlangan soliq risklarini boshqarish vositalarining aksariyati zamonaviy soliq voqeligiga taalluqli emas, chunki ularning deyarli har biri soliq to'lovchining faoliyatida xavf yaratuvchi omilga aylanishi mumkin. Bugungi kunda mavjud bo'lgan barcha vositalardan soliq konsaltingi soliq risklarini boshqarishning samarali vositasidir⁸.

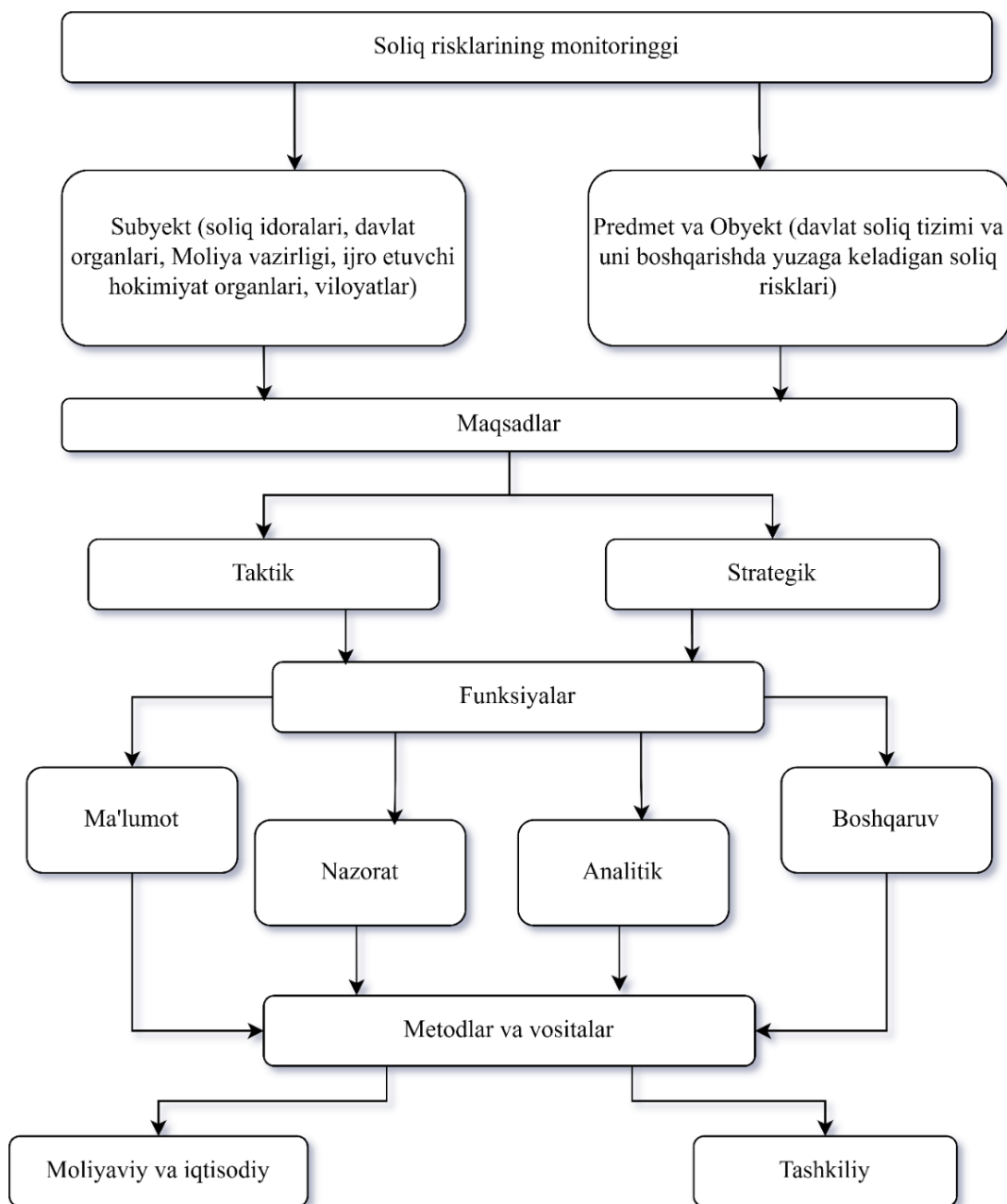
Davlat soliq risklarini monitoring qilishning yagona tashkiliy-uslubiy ta'minoti mavjud emas, byudjet yo'qotishlari bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish majburiyatini olgan amaldagi ko'rsatmalar kompleks va tizimli yondashuvni o'z ichiga olmaydi va soliq tushumlarini tahlil qilish va byudjetni hisoblash bo'yicha alohida tavsiyalarda farqlanadi. Umuman olganda, soliq risklarining sabablari va namoyon bo'lish shakllarini o'rganuvchi fan tavakkalchilikka qarshi kurashning bir qancha samarali vositalarini taklif etadi. Ulardan alohida foydalanish mikroiqtisodiy darajadagi muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish imkonini beradi (1-rasm):

5 Artemenko D. A. Причины возникновения налоговых рисков и пути их снижения [Текст] / Д. А. Артемёнок, Л. А. Агузарова, Ф. С. Агузарова, Е. В. Поролло // Европейский журнал исследований. – 2017. – №10. – С. 1 –7.

6 Власова А.С. Об общенаучных предпосылках формирования правовой категории “предпринимательский риск”. URL: <https://www.hse.ru/data/2012/02/17/1208874694> (дата обращения: 10.11.2020).

7 Пиндайк Р., Рубинфельд Д. Микроэкономика: М., 2015. С.245.

8 Отчет по форме № 2-НК за 2013-2015гг: [электронный ресурс] 06.12.2016 https://www.nalog.ru/rn77/related_activities/statistics_and_analytics/form.

1-rasm. Monitoring makro darajada solliq risklarini boshqarish vositasi sifatida⁹.

Byudjet tizimiga real solliq tushumlari va solliq qonunchiligidan nomukammalligi, iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi, solliq to'lovchilar tomonidan solliqni rejalashtirishning agressiv usullaridan foydalanish natijasida yuzaga keladigan salbiy oqibatlarini aniqlash uchun axborotni boshqarish zarurati yuklatiladi.

Solliq to'lovchilarning bunday xatti-harakatlari natijasida barcha darajadagi byudjetlarga solliq tushumlarning yo'qolishi yangi solliqni joriy etish, solliq stavkalarini oshirish yoki solliq imtiyozlarini bekor qilishdan tushgan tushumdan sezilarli darajada oshishi mumkin. Rossiyada 2010-yilda yagona ijtimoiy solliqning bekor qilinishi, shu bilan birga, ish haqi fondiga solliq yukining sezilarli darajada oshishi bunga misoldir. Aynan shunday holatda solliq to'lovchilar uchun ham, davlat uchun ham solliq xavfi ortgan. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, iqtisodiyotga solliq yuki sezilarli darajada oshgan, bu o'sishning asosiy qismi kichik va o'rta biznesga to'g'ri keladi.

Adabiyotlarda solliq risklarini aniqlash va tasniflash bo'yicha turlicha qarashlar mavjud, biroq dastlabki holatlar asosidagi tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston xususiy sektori uchun xavflarni identifikatsiyalashning optimal modeli umumiy solliq identifikatsiyalash usulining mikrofaktorli yondashuvidir. Identifikatsiya potentsial

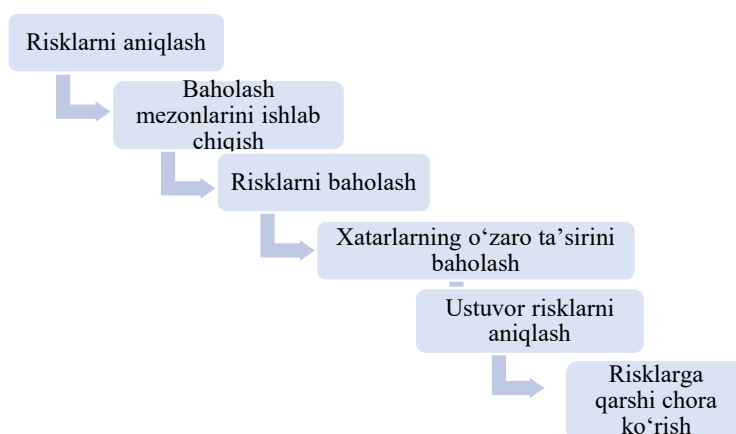
9 Попонova Н.А. Некоторые аспекты налогового планирования в развитых странах: //Н.А. Попонova Финансы: 2018. - № 8. - С. 324.

solliq risklari va ba'zan imkoniyatlarning to'liq ro'yxatini ishlab chiqaradi. Ushbu bosqichda O'zbekistonning ko'p va imtiyozli soliqqa tortish tamoyili tufayli sanoatga bog'liq bo'lgan solliq risklarini aniqlash uchun korxonaning tashkiliy va biznes profilini hisobga olish kerak.

Xalqaro amaliyotda kompaniyalar bozor, sanoat, iqtisodiyot yoki huquqiy tuzilmaning muayyan holati uchun xavf xaritasini tuzadilar. Ular kompaniya uchun yuqori xavfga ega bo'lgan agressiv xavf holatlarida bir qator yechimlar va simulyatsiya modelini taklif qiladilar. Solliq xavfini kamaytirish choralari ham ushbu tartib-qoidaga amal qiladi. Solliq risklarini boshqarish borasida O'zbekiston ham ushbu tartib qoidalarga amal qilish orqali risklarni boshqarish bo'yicha yaxshi natijalarga erishib kelmoqda.

Korporativ boshqaruv va boshqaruv amaliyotining rivojlanishi O'zbekiston xususiy sektorida solliq risklarini boshqarishning hayotiy sohasi sifatida mustahkam strategiyani talab qiluvchi manzarani o'zgartirdi. Solliq risklarini yumshatish va solliqdan qochishning bir qancha yondashuvlari taklif qilingan. Biroq, funksional sektor bilan bog'liq muammolar ushbu yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishga va tahlil qilib chiqishga majbur qildi. Soha mutaxassislari ilg'or xalqaro tajriba va solliq risklarini boshqarishning jahon miqyosida e'tirof etilgan tamoyillariga asoslanib, O'zbekistonning xususiy sektor korxonalari uchun bazani ishlab chiqdilar (2-rasm).

2-rasm. O'zbekiston xususiy sektor korxonalari uchun maxsus solliq risklarini boshqarish bosqichlari¹⁰.

Yuqoridagi bosqichlar solliq risklarini boshqarishda faol ishtirok etadi va hududlarda solliq salohiyatini oshirishda solliq risklarini kamaytirishga o'z hissasini qo'shadi.

Solliq siyosati doirasida solliq risklarini boshqarish uchun hududlar an'anaviy ravishda ikkita yo'nalishni ajratib ko'rsatadilar: solliq byudjetini tuzish va solliqni rejalashtirish. Turli mualliflar kompaniyaning solliq siyosatining ushbu ikki elementini turli yo'llar bilan belgilaydilar, ammo ularning ko'pchiligi bilmaydiki, solliqni rejalashtirish solliq rejalashtirishdan farq qiladi chunki solliq byudjeti solliq to'lovlarini optimallashtirish usullaridan foydalanmasdan oddiy rejalashtirish jarayonidir.

Solliq byudjetini tuzishning bir qismi sifatida hududlarning solliq to'lovlari va to'lovlari mumkin bo'lgan tuza-tishlarni hisobga olgan holda bashorat qilinadi. Har bir kompaniya solliq byudjetini mustaqil ravishda ishlab chiqadi. Ko'pincha solliq byudjeti hududlarning barcha solliqlari, shu jumladan, rejalashtirilgan hisob-kitoblar va to'lovlar to'g'risida qisqacha hisobot beradi. Muntazam byudjetlashtirish davriy omillar tahlilini o'tkazish imkoniyatini beradi.

Solliq ma'muriyati solliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonun hujjatlari doirasida olib borilayotgan solliq siyosatining samaradorligini ta'minlashga qaratilganligi sababli davlat korxonalarining tegishli solliq siyosatini tashkil etishi va solliq risklarini baholashidan manfaatdor bo'lishi kerak. Davlat uchun eng katta fiskal ta'sirga va solliq to'lovchilar uchun moliyaviy ta'sirga ega, tushunarli va foydalanish uchun qulay solliq tizimini yaratish uchun solliq yukining maqbul darajasiga erishish talab etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, mamlakatimizning solliq risklarini tahlil qilish va baholash muammosi zamonaviy O'zbekiston iqtisodiyotida qo'shimcha tadqiqotlarni talab qiladigan dolzarb muammodir, chunki bugungi kunda solliq risklari hududlar faoliyatining obyektiv haqiqatidir. Ushbu masala bo'yicha keyingi tadqiqotlar solliq siyosatini yuritish va solliq boshqarmasi ishini ratsionalizatsiya qilishning samarali tizimi – hududlarning solliq risklarini boshqarish tizimini amaliyotga tatbiq etish tahliliga tegishli bo'lishi mumkin.

¹⁰ Mu'allif tomonidan KPMG Report, 2015 ma'lumotlari asosida tuzuldi.

Yuqoridagi xulosalar va tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston sharoitida hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishni takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni shakllantirish mumkin:

1. Soliq ma'muriyati infratuzilmasini rivojlantirish. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, shuningdek, soliq jarayonlarini avtomatlashtirish samaradorligini oshirish uchun soliq organlarining texnologik infratuzilmasi va axborot tizimlarini rivojlantirish va takomillashtirishga sarmoya kiritish zarur.

2. Soliq qonunchiligini takomillashtirish. Noaniqliklarni bartaraf etish, soliq to'lashdan bo'yin tovlash bo'shliqlarini bartaraf etish va soliq siyosatining prognozligini yaxshilash maqsadida amaldagi soliq qonunchiligini tahlil qilish va qayta ko'rib chiqish taklif etiladi.

3. Kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish. Soliq organlarining soliq risklarini boshqarishning zamonaviy usullarini o'zlashtirish va soliqqa tortishda innovatsion yondashuvlarni qo'llash uchun muntazam ravishda o'qitish va malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

4. Soliq majburiyatlarini ixtiyoriy bajarishni rag'batlantirish. Korxonalarni soliq qonunchiligini ixtiyoriy ravishda bajarishni rag'batlantirish, soliqlarni o'z vaqtida va to'liq to'lash uchun soliq imtiyozlari yoki chegirmalar berish kabi chora-tadbirlarni joriy etish tavsiya etiladi.

5. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. soliq risklarini boshqarish bo'yicha axborot va tajriba almashish, shuningdek, xalqaro soliq tashabbuslari va kelishuvlariga qo'shilish bo'yicha xalqaro hamkorlikni faollashtirish muhim ahamiyatga ega.

6. Boshqa davlatlarning soliq qonunchiligidagi o'zgarishlarni monitoring qilish va tahlil qilish: Milliy soliq tizimiga ilg'or tajribalarni moslashtirish va joriy etish maqsadida boshqa mamlakatlarning soliq qonunchiligidagi o'zgarishlarni muntazam monitoring qilish va tahlil qilish tavsiya etiladi.

Ushbu tavsiyalar O'zbekistonda hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarish samaradorligini oshirish va zamonaviy iqtisodiy dinamika va muammolar sharoitida mamlakat soliq tizimini barqaror rivojlantirishga ko'maklashishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: "Adolat", 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 iyundagi PF-5468-son "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni. lex.uz/docs/3802378
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni savarali amalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079 sonli Farmoni. lex.uz/acts/-5525180
4. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 18-dekabrdagi "Soliq ma'muriyatchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-455-sonli Qonuni. lex.uz/uz/docs/-3480448
5. Risk management guide for tax administrations european commission directorate-general taxation and customs union Indirect Taxation and Tax administration Administrative cooperation and fight against fiscal fraud https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016 .
6. Ташмурадова Б. Налоговые риски и особенности управления ими Научный журнал "Международные финансы и бухгалтерский учет". №1, февраль 2022 г.
7. Гончаренко Л.И. Налоговые риски: теоретический взгляд на содержание понятия и факторы возникновения // Налоги и налогообложение. 2009. № 1.
8. Тихонов Д., Липник Л. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков. М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.
9. Артемёнок Д. А. Причины возникновения налоговых рисков и пути их снижения [Текст] / Д. А. Артемёнок, Л. А. Агузарова, Ф. С. Агузарова, Е. В. Поролло // Европейский журнал исследований. – 2017. – №10. – С. 1 – 7.
10. Власова А.С. Об общенаучных предпосылках формирования правовой категории "предпринимательский риск". URL: <https://www.hse.ru/data/2012/02/17/1208874694> (дата обращения: 10.11.2020).
11. Пиндайк Р., Рубинфельд Д. Микроэкономика: М., 2015. С.245.
12. Попонина Н.А. Некоторые аспекты налогового планирования в развитых странах: //Н.А. Попонина Финансы: 2018. – № 8. – С. 324.
13. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti.
14. <https://www.imv.uz> – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti.
15. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti.
16. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

